

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

Cilt: 4 Sayı: 1 Şubat 2021

ss. 252-297

Makalenin Geliş

Tarihi

25/12/2020

Makalenin

Kabul Tarihi

12/02/2021

Yayın Tarihi

28/02/2021

ŞEHRENGİZLERDE BAHSİ GEÇEN XVI. VE XVIII. YÜZYIL OSMANLI MESLEKLERİ

Kadriye HAYIR¹

ÖZET

Şehrengizler, bir şehrin güzellerini ve güzelliklerini anlatan eserlerdir. Türk edebiyatında şehrengizler ilk kez XVI. yüzyılda Mesihî'nin *Edirne Şehrengizi* ile ortaya çıkmıştır. XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar canlılığını sürdüren bu edebi tür zamanla eski önemini kaybetmiştir. Bu tür, yalnızca bir şehrin güzellerini anlatmakla kalmayıp aynı zamanda anlatılan şehir hakkında tarihi ve sosyolojik olarak da pek çok bilgi içerir. XVIII. yüzyılın sonlarına kadar yazılmış birçok şehrengizde şehrin erkek güzelleri anlatılırken güzellerin mesleklerinden ya da babalarının mesleklerinden bahsedildiği görülmüştür. Bu makalede bu zamana kadar incelenmiş şehrengizlerden on yedi tanesi içerdiği meslekler yönüyle incelenmiş, böylece Osmanlı Devleti'nin çeşitli meslek gruplarına dair bilgiler ortaya konulmuştur. Böyle bir çalışma ile sosyoloji ve tarih çalışmalarına kaynaklık edecek yeni bilgiler elde edilmiş hem de şehrengizlerin ihmal edilmiş bu yönü toplu bir halde verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eski Türk Edebiyatı, Şehrengiz, Şehir Tarihi, Osmanlı Devleti, Meslek

¹ Araş. Gör., Adnan Menderes Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı ABD., kadriye.alkan@adu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9017-2710

Makalenin metnini okuyup fikirlerini paylaşan ve yeniden düzenlenmesine katkı sağlayan Dr. Şeyma BENLİ'ye teşekkür ederim.

Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [ESTAD]

Cilt: 4 Sayı: 1 Şubat 2021 ss. 252-297

MENTIONED IN THE SHAHRANGIZ 16TH AND 17TH CENTURY OTTOMAN PROFESSIONS

ABSTRACT

Shahrangiz is a literary genre dealing with the beauties and beautiful people of a particular city. The genre, generally written in the form of masnavi, appeared in Turkish literature in the 16th century with Mesîhi's *Shahrangiz of Edirne*. Despite retaining its popularity between the 16th and 18th centuries, it lost its significance over time. Shahrangiz not only narrates the beauties of a city but contains remarkable data about historical and sociological background on the city being narrated, as well. On the one hand shahrangiz refers to the male beauties of a city, but on the other hand it informs the beauties' and their fathers' professions. This article examines seventeen shahrangiz in terms of the professions they include in order to obtain information about the artisans, artists and craftsmen in the Ottoman Empire and offer new data for further studies on Ottoman social history.

Keywords: Classical Turkish Literature, Şehrengiz, City History, Ottoman Empire, Profession

Klasik Türk Edebiyatının edebi türleri arasında yer alan şehrengizler, bir şehrin güzellerini ve güzelliklerini tanıtan eserlerdir. Ağâh Sırrı Levend tezkirelere dayanarak 46 şehrengiz tespit etmiş olup bunlardan 10 tanesinin henüz ele geçmediğini belirtmiştir (Levend, 1958: 17). Ancak Levend'in tespitinden sonra yapılan çalışmalar ve yazılan makaleler, Levend'in tespit ettiklerinin dışında da başka şehrengizlerin olduğunu göstermektedir (Tıgılı, 2007: 19). Nitekim Yunus Kaplan'ın *Lebîbî ve Eyüp Şehrengizi* adlı makalesinde sayı 85'e kadar çıkmaktadır. Yapılacak başka çalışmalarla bu sayının artma ihtimali her zaman mevcuttur. (Kaplan, 2016:1063).

Şehrengizler, Türk edebiyatında ilk kez kendini XVI. yüzyılın başlarında göstermiş daha sonra XVIII. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür (Levend, 1958: 14). Her ne kadar Gibb, şehrengiz türünün İran edebiyatında örneği bulunmadığını söylese de İran edebiyatına yönelik araştırmalar XVI. yüzyılda artık yerleşmiş bir şehrengiz geleneğinin varlığını gösterir. Şehrengiz daha çok *şehrâşûb* olarak karşımıza çıkmaktadır. Şehrâşûb, "şehir karıştıran" anlamındadır (Kanar, 2011: 421). Bu anlamıyla "şehrâşûb" Fars edebiyatında "ma'sûk" ve "sevgili"nin sıfatı olarak kullanılmış, daha sonra ise nitelediği ismin yerini alarak "sevgili" anlamı kazanmıştır (Çiftçi, 2003: 42). İran

edebiyatında ayrıca çok daha eskilere giden, çarşı esnafını anlatan ve onlara yönelik aşk duygularını da içeren pek çok rubai yazıldığı da görülür (Tezcan, 2001: 162). Türk edebiyatında şehrengizlerin ilk örneği 1512 tarihinde Piriştineli Mesihî'nin yazmış olduğu *Edirne Şehrengizi*'dir. Aynı yıl Zati'nin yazdığı *Edirne Şehrengizi* ile 1513 tarihinde Kâtib'in yazmış olduğu *İstanbul ve Vize Şehrengizleri* de bu türün ilk örneklerinden sayılmaktadır (Yazar, 2007: 771) Zati ile Mesihî'nin aynı yıllarda yazmış oldukları şehrengizler başlangıçta hangisinin ilk olduğu konusunda bir karmaşa yaratmış olsa da daha sonra yapılan incelemeler bu türün ilk temsilcisi olması unvanını Mesihî'ye kazandırmıştır (Kaya, 2010: 462)

Şehrengizlerin XVI. yüzyılda büyük rağbet görmeye birlikte XVIII. yüzyıldan itibaren rağbetten düşer (Levend, 1957: 14). Azizi'nin yazmış olduğu *İstanbul Şehrengizi* dışında bugüne kadar tespit edilmiş diğer tüm şehrengizler erkek güzelleri anlatmaktadır (Levend, 1957: 14). A. Sırrı Levend ayrıca şehrengiz adı taşımamakla birlikte ya da nazım şekli olarak farklılıklar gösteren fakat muhteva bakımından uygun olan eserleri de şehrengizler kapsamında değerlendirmiştir (Çetinkaya, 2014: 231).

Şehrengizler üslup bakımından klasik Türk edebiyatının diğer türlerine göre çok daha somut ve sanat kaygısından uzak bir türdür. Hem Levend hem de Tezcan hazırlamış oldukları eserlerinde şehrengizlerden samimi bir tür olarak bahseder ve Tezcan söz konusu eserlerin sosyal hayatı aktarması bakımından önemli olduğunu vurgular (Tezcan, 2001: 161). Şehrengizler bu bakımdan yalnızca güzellerin anlatıldığı eserler değil aynı zamanda şehrin, şehrin sosyal hayatının, kültür özelliklerinin ve mimari güzelliklerinin anlatıldığı sosyolojik bir kaynaktır.

Sosyolojik açıdan ele aldığımızda ise şehrengizlerde dikkat çeken en önemli noktalardan biri de ele alınan şehrin esnaf ve zanaatkârları hakkında bilgiler vermesidir. Hemen hemen her şehrengiz çalışmasında bu konudan bahsedilmiş olmakla birlikte toplu olarak şehrengizlerin ele alınıp mesleklerin incelenmesi ve tespiti konusu ihmal edilmiştir. Bu amaçla bu çalışmada şehrengizlerin asıl kahramanları olan esnaf ve zanaatkârlar ve diğer meslek sahipleri incelenecek ve açıklanacaktır.

İNCELENEN ŞEHRENGİZLER

Yukarıda belirtildiği gibi Türk edebiyatında bugüne kadar pek çok şehrengiz tespit edilmiş ve incelenmiştir. Bu şehrengizler pek çok bölgeden ve şehirden

kesitler sunar, XVI. yüzyıldan başlayarak XVIII. yüzyıla kadar Osmanlı sokakları hakkında fikir verir. Ayrıca şehirlerin ekonomik ve ticari hayatı hakkında da bilgiler verir. Bu çalışmada bu bilgilerin tespit edilmesi amacıyla 17 şehrengizi inceledik. Şehrengizler seçilirken özellikle farklı şehirler olmasına ve şehrin sosyal hayatı hakkında bol materyal sunmasına dikkat edilmiştir. Şehrengizler tür itibarıyla XVI. yüzyılda büyük bir gelişme göstermiş sonra yavaş yavaş kaybolmuş bir türdür. İncelenen şehrengizlerin yalnızca bir tanesi XVIII. yüzyıla, diğerleri XVI. yüzyıla aittir:

XVI. Yüzyıl	Azizî'nin İstanbul Şehrengizi Çalıkzâde Mehmed Manî'nin Bursa Şehrengizi Defterzâde Ahmed Cemalî'nin Siroz Şehrengizi Kerimî'nin Edirne Şehrengizi Lamiî'nin Bursa Şehrengizi Mesihî'nin Edirne Şehrengizi Neşatî'nin Edirne Şehrengizi Nüvisî'nin İstanbul Şehrengizi Ravzî'nin Edincik Şehrengizi Üsküplü İshak Çelebi'nin Bursa Şehrengizi Üsküplü İshak Çelebi'nin Üsküp Şehrengizi Yahya Beg'in Edirne Şehrengizi Yahya Beg'in İstanbul Şehrengizi Za'fî'nin Moton Şehrengizi
XVIII. Yüzyıl	İsmail Belig'in Bursa Şehrengizi

Bunların dışında ele alınan şehrengizlerden Camiî'nin *Manisa Şehrengizi* (Tıgılı, 2005: 234) ve Hadi'nin *Saray Şehrengizi* (Aydemir, 2001: 35) tam olarak hangi yüzyılda yazıldığı araştırmacılar tarafından tespit edilemeyen eserlerdir.

Şehrengizlerin yaygınlaşması ile birlikte şairler müstakil bir eser olarak ya da divanların sonlarına sevdikleri, yaşadıkları, gezdikleri şehirler hakkında şehrengizler eklemeye başlamışlar. İlk örnekleri Edirne, Bursa ve İstanbul şehirleri çevresinde gelişen bu tür daha sonraları Anadolu'nun ve Balkanların güzel şehirleri hakkında da yazılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada ele alınan şehrengizler ve konu edildiği şehirler şu şekilde tasnif edilebilir:

Edirne: Yahya Beg (Çavuşoğlu, 1977: 227-243), Kerimî (Göre, 2015: 17-41), Mesihî (Mengi, 1995: 89-109), Neşatî (Kaplan, 1996: 170-180)

Bursa: Lamiî Çelebi (Tezcan, 2001: 161-194), İsmail Belig (Akkuş 1987: 181-207), Çalıkzade Mehmed Manî (Akkuş 1987: 159-174), Üsküplü İshak Çelebi (Akkuş, 1987: 146-158)

İstanbul: Yahya Beg (Çavuşoğlu, 1969: 73-108), Nüvisî (Karasoy, Yavuz 2006:1-20), Azizî (Çetinkaya, 2014: 229-268)

Üsküp: Üsküplü İshak Çelebi (Çavuşoğlu, 1989: 100-108)

Moton: Za'fi (Göre, 2015: 41-57)

Manisa: Camiî (Tıgılı, 2005: 230-248)

Edincik/ Balıkesir: Ravzî (Gülhan, 2012: 515-545)

Siroz: Defterzade Ahmed Cemalî (Turan, 2011: 49-76)

Saray/ Tekirdağ: Hadî (Aydemir, 2001: 31-56)

Türk edebiyatında şehrengizler genellikle mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Uzunlukları çeşitlilik gösteren bu tür genellikle bir münacat ile başlayıp sebep-i telif ile devam eder. Eserin asıl kısmını oluşturan şehrin güzellerinin, mahbublarının anlatıldığı kısım sebep-i telifin devamında gelir. Asıl kısımdan sonra bir hatime ve dua ile son bulur. Şehrengizlerin asıl kısımları kendi içerisinde çeşitlilik göstermektedir. Bazı şairler mahbublara ayırdıkları beyitler, onların güzellikleri ölçüsünde değişiklik göstermiştir. Lâmiî Çelebi'nin *Bursa Şehrengizi*'nde güzellerin bir kısmı sekiz beyit ile ifade edilirken bir kısmına iki beyit ayrılmıştır:

“tavsîf-i mâh-ı felek-tezyîn ğayret-i nigâristân-ı Çîn Nakkaş Mahmûd şâgird-i Nakkaş Bâlî Çelebi

Biri tasvîr-i Çîn Nakkâş Mahmûd
Ki yazmış su yüzünde' ârızı od

Münevver cebhesidür levha-i sîm
Münebbet lebleridür halka-i mîm

Kaddi serv ü rûhı gül la'li gonce
Mutavvak gabgabı nârîn turunce

Edenler şemse-i hüsnini seyrân
Kalurlar sûret-i Çîn gibi hayrân

Elif barmakları sîmîn kalemdür
Kiyâmet kaddinün nahli 'alemdür

Yazup anları halzûni hâle
Gamından bedri döndermiş hilâle

Rikâ' -i hüsn ü dîvân-ı 'izârı
Muhakkak eylemiş nesh-i gubârı

Edüp kaddini yâ Rab nahl-i hurrem
Bu bâğun etmegil bir bergini kem” (Tezcan, 2001: 184).

“Mizân emîni oğlu Memi Çelebi

Biri meh-rû emîn oğlu Memidür
Felekler çekdüğü bâr-ı gamıdur

'Aceb mi çarha düğse keffe-i mâh
K'anunla hüsn veznin etdi nâ-gâh” (Tezcan, 2001: 189)

Genellikle güzellerin anlatıldığı bölüm “*evsâf-ı hûbân*”, “*ser-âmed-i hûbân*”, “*der-medh-i cüvânân*” gibi başlıklarla başlamaktadır. Şehrengizlerin birçoğunda her güzel ayrı bir başlıkta anlatılmıştır. Bu başlıklar mahbubun ya da babasının mesleğini, adını ve lakabını belirtir: *İmâm-zâde*, *Ömer-zâde* (Turan, 2011: 72), *Hacı Hasan-zâde*, *Pehlevan-zâde* (Aydemir, 2001: 45,46) *Pâreci Arab-zâde Memisinün Oğlu Mustafa*, *Kazzâz Abdi* (Tezcan, 2001: 189) *Ebri*, *İsa*, *Alemşah* (Mengi, 1995: 99,100). Eserlerde yalnızca güzellerin ve babalarının bilgileri dışında onları başka güzellerden ayırt edici özellikleri de belirtilmiştir: *Benli Ali* (Mengi 1995: 107). Başlıklar ile tavsif etme Azizi'nin kadınları ele aldığı eserinde de görülür: *Bag-ı Hüsnün Zeyni Penbe Aynı*, *Nigâr-ı Gonçe-Fem Kız 'Alem*, *Serv-i Hirâm Müdâm-ı Gül-Endâm* (Çetinkaya, 2014: 250). İncelenen şehrengizler içinde Yahya Bey'in *Edirne Şehrengizi*'nde başlıklar sadece “*ve lehû*” olarak verilmiştir. Ayrıca Neşatî'nin *Edirne Şehrengizi*'nde, Nüvisî'nin *İstanbul Şehrengizi*'nde, Ravzî'nin *Edincik*

Şehrengiz'inde, *Za'fi'nin Moton Şehrengizi*'nde, *Çalıkzâde Mehmed Mani'nin Bursa Şehrengizi*'nde başlık bulunmamaktadır. Bu metinler şehirlerin güzelleri hakkındaki bilgiler genellikle ilk beyitte verilmiştir:

“Birinün namı *Küçük Çengi-zâde*

Bana ceng ü cefa eyler ziyade” (Akkuş, 1987: 166)

“Biri *İlyas Oğludur* adına dirler *Mustafâ*

Yaraşur kûyına dirsem kible-i ehl-i safâ

Canuma geçdi benüm hâr-ı mugaylân-ı cefâ

Zemzem-i eşküm görüp kılsa n'ola bir kez vefâ

Hakk budur Bağ-ı İremdür şehr-i İdincik ki var” (Gülhan, 2012: 531)

İNCELENEN ŞEHRENGİZLERDE ADI GEÇEN MESLEKLER

Şehrengizler; Azizî gibi kadınları anlatan ve sadece şehrin güzelliklerini anlatan eserler dışında genellikle bir şehrin sosyal hayatında her an karşımıza çıkabilecek olan güzellerin vasıflarını anlatan eserlerdir. Dönemin güzeli sevme anlayışının kadından çok erkeğe yönelik olması ve tasavvufi olarak da cemal-i mutlak olan Tanrının güzelliğinin bütün varlıklarda tecelli ettiğini inancı din adamlarının reddetmesine rağmen süfiler arasında yaygınlaşmıştır (Tezcan, 2001: 166, 167).

Bir şehrin erkek güzellerini anlatan şehrengizler, bu güzellerin anlatımı sırasında onların mesleklerinden ya da genç iseler babalarının mesleklerinden bahseder. Bu verilen meslek ya da baba mesleği güzellerin diğerlerinden ayırt edici vasıflarıdır. Meslekler yalnızca verilmekle kalmaz, onunla ilgili çeşitli edebi sanatlara da başvurulur. Adeta bir şehir portresi çizen bu metinlerde devlet makamlarında çalışanlardan, askeri görevi olan kimselere ve şehrin esnaf ve zanaatkârlarına dair pek çok bilgi yer alır. Şehrengizlerdeki meslekler dört grupta incelenebilir:

- A. Devlet İşleri ile İlgili Meslekler
- B. Dini İşlerle İlgili Meslekler
- C. Askeriye Sınıfından Olan Meslekler
- D. Esnaf, Zanaat ve Sanatkârları İçeren Meslekler

A. DEVLET İŞLERİ İLE İLGİLİ MESLEKLER

A.1 Kâtip/ Yazıcı: Sözlükte ketb “yazmak” fiilinden türetilmiş bir ism-i fâ’il olan kâtip “yazı işleriyle uğraşan kimse, sekreter, yazıcı, noter, muharrir” demektir (Küçükaşçı, 2002: 49). Osmanlılar’da kâtip zümresinin varlığına dair ilk bilgiler Orhan Bey zamanına kadar gider. Osmanlı Devleti’nde kendinden önceki Türk-İslam devletlerindeki kâtiplik geleneği devam etmiştir. Klasik dönemde hem Dîvân-ı Hümâyûn’da hem de askeri ve dini müesseselerde çok sayıda kâtip çalışmaktaydı. Osmanlı’da çalışan kâtiplerin çoğu Türk kökenlidir (Afyoncu ve Ahıskalı, 2002: 53). Kâtipler başka bir göreve geçmedikleri ya da emekli olmadıkları sürece ölene kadar çalışırlardı. Kâtiplerin kendilerine mahsus kâtibi sarık ve kavukla işe gelmeleri zorunluydu. Sahte evrak hazırlayan ve fazla para almak için işleri geciktirenler tespit edildiğinde işten çıkarılırdı (Afyoncu, Ahıskalı 2002: 54).

İncelenen bu 17 şehrengiz içinde iki yerde kâtip, iki yerde de yazıcı olarak toplam dört kere anılırlar. Kâtiplik mesleği İsmail Belîğ’in *Bursa Şehrengizi*’nde güzelin babasının mesleği olarak verilmiş, bu kısımda kalem, kâğıt gibi kâtiplik malzemeleri de anılmıştır:

“Der-vasf-ı Yeşil Kâtibi-zâde Mustafâ Ağa

Dil-rübânun biri Kâtib-zâde
Ana erbâb-ı kalem dil-dâde

Söyledür râz-ı dili itse sitem
Yüridür nâ-hakk ‘uşşâka kalem

Hükm-i kilki n’ola olsa nâfiz
Sinesi oldı Hitayî kâğız” ... (Akkuş, 1987: 195)

Kerimi’nin *Edirne Şehrengizi*’nde ise yazıcı olarak yine bir güzel babasının mesleği ile verilir. Burada da yazıcılık mesleğini çağrıştıran kalem, tahrir, nakş kelimeleri kullanılmıştır:

“Der- medh-i Yazıcı-zade Muslı Şah

Dil ü cân burcunun mâh-ı tamamı
Yazıcı oğlu Musli Bali nâmı

Kıdem nakşî anun dest-i ezelle
Kaşı tahririn itmiş kıl kalemle” (Göre, 2015: 27).

Kâtiplik mesleği içinde ayrıca bir de mahkeme kâtipliği mesleğinden bahsedilmiştir. Hadî *Saray Şehrengizi'nde* mesleği mahkeme kâtipliği olan bir güzelden bahseder. Bu güzelin mesleğinden ziyade adının Hürrem olması ve neşesinden bahsedilmiştir:

“*Mahkeme Kâtibi*

Güzellerden birinün adı Hurrem
Ana âşık olan bilmez nedür gam
Bana eyle didüğümce terahhum
Güler yüz gösterüp eyler tebessüm” (Aydemir, 2001: 51)

A.2 Beytü'l-mal Emîni: Kelime anlamı “mal evi” olan beytülmal, bir terim olarak devlete ait malların muhafaza edildiği fiziki mekânı ifade ettiği gibi taşınır taşınmaz bütün malların idaresiyle ilgili hukuki kurumu da ifade

etmektedir (Erkal, 1992: 90). Beytü'l-mal Emîni ise devletin herhangi bir yerinde bu kurumun çıkarlarını korumakla ilgili görevli kimsedir. Lâmiî *Bursa Şehrengizi'nde* bu mesleği yürüten bir güzelden şöyle bahseder:

“*Beytü'l-mal emîni İmam oğlunun oğlu*

Kanı şol mâh-ı devran bi-vefâcuk
İmam oğlunun oğlu Mustafâcuk

Gül-i nâzük-beden serv-i kabâ-pûş
Nihal-i gonçe-leb sîmin-benâgûş” (Tezcan, 2001: 187).

A.3 Kadı: Hukuki uyuşmazlıkları ve davaları karara bağlamak üzere devletçe tayin edilen görevli, hâkim (Atar, 2001: 66). Kaynakların verdiği bilgilere göre Sultan Orhan zamanından beri kadıların eğitimi için ilk medresenin kurulduğu görülür. Fakat devlet teşkilatının ayrımı, derecelenmesi ve şekillenmesi Fatih Sultan Mehmed devrine dayanır. Osmanlı kadısının mülki, beledi, mali, askeri ve adli sahalarda pek çok görevi bulunmaktadır. Bu da onun kadar geniş görevli başka bir memur olmadığını gösterir (Ortaylı, 2001: 70).

Kadıların pek çok rütbe ve görev yerlerine göre isimlendirilişi mevcuttur. Şehrengizler içinde ise Kerimî ve Hadî'nin eserlerinde kadılık mesleği şöyle anılır:

“*Der-medh-i Kadı-zâde*

Birisi de Muhammed ibn-i Kâdî
Ana kul olmağa her kişi râdî

Kaşî kavş-ı kuzah bir meh-likâdur
Atılmış gamzesi tir-i kazâdur” (Göre, 2015: 31).

“*Ala’addîn*

Mehemmeddür birisi Kâdîzâde
Kamudan mansıb-ı hüsni ziyâde

Dil aldığı ser-i zülfi sunup el
Şuhûd-ı ‘adl ile oldu müseccel” (Aydemir, 2001: 46).

A.4 Şehremini: Osmanlılar’da sarayların ihtiyaçlarıyla kamu binaların inşa ve tamirinde gerekli malzemeyi temin eden görevlilere verilen unvandır. 1855 sonrası belediye başkanı için kullanılmıştır. Osmanlı saray teşkilatında saray hizmetinde bulunan dört eminden biridir (Akyıldız, 2010: 459). Şehreminiliğin ne zaman kurulduğu hakkında kesin bir bilgi yoktur. Fatih Sultan Mehmed’in İstanbul’un fethinden sonra surların tamiri için subaşını tayin etmesi o dönemde şehremininin görevini subaşının yaptığını gösterir (Akyıldız, 2010: 460).

Yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra merkezi idareye çekidüzen vermeye çalışan II. Mahmud mimarbaşı ile şehreminiliği biraz da dönemin Şehremini Hayrullah Efendi’nin görevini aksatmasını sebep göstererek birleştirmiştir. Bu durumdan sonra artık görev alanı kalmayan şehremini unvanı lağvedilmiş ve yirmi dört yıl kullanılmamıştır. 1855 sonrası ise İstanbul’un belediye işleriyle daha yakından ilgilenecek bir merci gerekliliğinden dolayı şehremaneti yeniden kurulmuştur. Şehremini unvanı Cumhuriyet’in kurulmasından sonra 1930 yılında yerini belediye başkanı ve belediye meclisine bırakmıştır (Akyıldız, 2010: 460, 461).

Ravzî’nin şehrengizinde ise şehreminin hizmetinde olan bir güzelden bahsedilmektedir:

“Hidmetinde Şehr-Emîninün biri bir gonçe-fem
Yaraşur gülzâr-ı hüsn içre açılmış gül disem

Bülbül-i şûridesi çekmez cefâ-yı hâr-ı gam
Kadd-ı mevzûnidur anun serv-i gülzâr-ı kerem
Hakk budur Bâğ-ı İremdür şehr-i İdincik ki var” (Gülhan, 2012: 530).

A.5. Kethüda: Osmanlı devlet ve esnaf teşkilatındaki bazı görevliler için kullanılan bir unvandır. Kâhya ve kethüda genellikle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Kethüda tabiri Osmanlı devlet teşkilatında XV. yüzyıldan itibaren “bazı devlet görevlilerinin işlerini yürüten yardımcı” anlamını kazanmıştır (Canatar, 2002: 332, 333).

Kerimi'nin *Edirne Şehrengizi*'nde babası kethüda olan bir güzel anlatılmıştır:

“Der- medh-i İsa bin Kethüdâ

Birisi kethüdânun oğlu İsa
Kılur nutkıyla i'câz-ı Mesihâ

Leb-i âb-ı hayâtın nûş iden cân
Sürer ömr-i Hızır ta hatm-devrân” (Göre, 2015: 31)

B.DİNİ İŞLERLE İLGİLİ MESLEKLER

B.1. Müezzin: Sözlükte “çağrıda bulunana ezan okuyan, kamet getiren kimse” manasına gelen müezzin İslamiyet'ten önce de Araplarda mevcuttu. Mekke'de yapılan toplantılar münadiler vasıtasıyla duyurulmaktaydı (Küçükbaşcı, 2006: 491). Osmanlı Devleti'nde din hizmetlerinin yürütülmesinde müezzinlerin önemli görevleri bulunmaktaydı. Şehir örgütlenmesinde rol üstlenen imamların yardımcısı olan müezzinler padişahın beratı ile göreve başladıklarından dolayı şahsi vergi yükümlülüğünden muaf olan gruplar arasındaydı. Görevinin sonuna kadar bu durum devam eder, görevi sona eren müezzin tekrar sivil statüsüne geçirdi (Küçükbaşcı, 2006: 493).

İncelenen şehrengizlerde dini meslekler içinde en fazla müezzine yer verilmiştir. Toplamda altı kez anılan müezzinler, Yahya Bey'in *İstanbul Şehrengizi*'nde *kible*, *mihrab*, *makam* ve *sala* gibi mesleğini çağrıştıracak kelimeler ile verilmiştir:

“Müezzin Kâbil oğlu Mustafâdur

Birisi Kâbil oğlu Mustafâdur
İşiginde gözüm kible-nümâdur

Gören her lahza ol kâbil vücûdı
Kaşı mihrâbına eyler sücûdı

Makâm-ı cemde nâz ile ol yâr
Salâsın irgürür uşşâka her bâr” (Çavuşoğlu, 1977: 96)

Ravzî’ nin *Edincik Şehrengizi*’nde de babası müezzin olan Kaya adlı güzelin vasıfları şöyle anlatılmıştır:

Birisi bir bî-vefâdur adına dirler Kaya
Yüreği taşdur anun kim ana ‘âşık olmaya
Bir müezzin-zâdecikdür lîk gelmez okıya
Hâk-i pâyi dîde-i cânumda ‘ayn-i tûtîya
Hakk buduru Bâğ-ı İremdür şehr-i İdincik ki var (Gülhan, 2012: 530)

B.2. İmam: Osmanlı Devleti’nde imamlar Müslüman topluma hizmet veren kadrolar içinde en geniş yeri işgal eder ve hizmet sahaları itibariyle de çeşitlilik gösterir. Toplum örgütlenmesinin yanı sıra sivil ve askeri kesimlere de hizmet veren özel ve resmi kimlikleri vardır. İmamlar da müezzinler gibi padişahın beratı ile göreve başlıyor ve bu yüzden şahsi vergilerden muaf tutuluyorlardı. İmamlar, müezzinlerden farklı olarak görevleri sona erse bile o özel statülerini korumaktaydılar (Beydilli, 2000: 181).

Osmanlı’da imamlar mahalleden sorumlu kişilerdi günümüzde mahalle muhtarlarının yürüttüğü görev olan mahallenin tanınması, taşınanların tespiti ve kayıt altına alınması gibi işlerden sorumluydular. Ayrıca köy ve mahalle imamlarının nikah akdiyle ilgili işlemleri yürütme yetkileri de bulunmaktaydı (Beydilli, 2000:181).

İncelenen şehrengizlerde üç defa imamlık mesleğinden bahsedilmiştir. Nüvisi, babası imam olan bir güzelden şöyle bahseder:

“İmâm oğlıdur anun biri Dervîş
Kim olmaz soyınup ışına dervîş

Anun beş vaktde ‘ışkıyla ölenler
Olardur cân u baş terkin kılanlar

Huzûrında koyup baş gulâmı
Göz ucıyla umar andan selâmı” (Karasoy, Yavuz 2006: 15)

Mesihî de *Edirne Şehrengizi*'nde babası imam olan güzeli *mihrap, secdegah ve ma'bed* gibi kelimeler ile anlatır:

“İmâm-oğlı Muhammed

Birisi şol İmâm-oğlı Muhammed
Kaşı mihrâbdur ‘uşşâka ma’bed

Yüzi çün secdegâh olmuş enâma
Bugünden biz dahı uyduk imâma (Mengi, 1995: 101)

B.3. Hafız: Kur’ân-ı Kerim’in tamamını ezberleyen kimsedir. Arapçada “korumak, ezberlemek” manasındaki hıfz kelimesinden türemiş bir sıfat olan hafız “koruyan, ezberleyen” anlamına gelir (Bozkurt, 1997: 74). Kur’ân’ın tamamını ezberlemelerinin yanı sıra çok miktarda hadisi ezbere bilen kimselerdir (Kandemir, 1997: 78) İslam dünyasının birçok yerinde Kur’an hıfzına küçük yerlerde başlanırdı. Osmanlılar’da kıraat ilminde büyük gelişmeler yaşanmıştır. Evliya Çelebi’nin kaydettiğine göre İstanbul’da 3000 kadarı kadın olmak üzere 9000 hafız bulunmaktaydı (Bozkurt, 1997: 76).

Mesihî ise şehrengizinde hafız olan bir güzelin sesinin güzelliğine dikkat çeker ve sesini Hz. Davud’un sesine teşbih eder:

“Hâfız Mahmûd

Biri hâfızdur olmuş adı Mahmûd
Hüdâ virmiş ana elhân-ı Davûd

Yüzi mushaf gibi olmuş mutahher
‘Aceb mi başına and içse iller” (Mengi, 2020:103)

Yahya Bey’in *Edirne Şehrengizi*'nde de hafızlık yapan bir güzelden bahsedilir. Tıpkı Mesihî’de olduğu gibi Yahya Bey’de bu güzelin sesine vurgu yapar ve sesinin güzelliğini bülbüle benzetir:

“Ve le-hu

Biri hâfızdur İsmâil adı
Belâdan hıfz ide Allâhu Hadî

Ne bülbüldür kim yokdur ana sâni

Olupdur devr-i mahal âşiyânı

Şâha bende-i fermân olayın
Anun âvâzına kurbân olayın

Tevâzuda müşabihdür hilâl
N'ola günden güne irse kemâle

Nigâh itdüm ana mahalde nâgâh
Nigin-i halka-i meslidür ol şâh" (Çavuşoğlu, 1977:233)

B.4. Papaz: Sözlükte "Rumların ruhani reisi, rahip, keşiş" (Parlatır, 2009: 1337) olarak geçen papazlar kilise hiyerarşisinde en başta gelen yönetici piskoposlardan sonra ayini yürüten kıdemli din görevlisi durumundalardır (Gürkan, 2008: 205).

Osmanlı Devleti'nde de gayrimüslimlerin dini liderleri olarak papazlar yaşamaktaydı. İncelenen şehrengizler içinde de iki defa papazlık mesleğinden bahsedildiği görülmüştür. İsmail Belig'in *Bursa Şehrengizi*'nde babası papaz olan bir attardan bahsedilmiştir. Belig bu güzeli anlatırken attarlık mesleğini çağrıştıracak unsurlardan ziyade gayrimüslimlikle bağlantılı "put, İsa, Meryem, kilise, kafir" gibi kelimelere başvurmuştur:

"Der- vasf-ı Papas-zâde Attar Mustafâ

Mustafâdur biri Papas-zâde
O büte oldı gören dil-dâde

Mürdeyi itmede misl-i 'İsâ
Dem-i cân-bahşla la'li ihyâ

Su gibi dil göricek ana akar
Gamzesi 'âşıkına tahta kakar

Zühd ile 'âşık olursa hânümân
Nigeh-i kâfiri hiç virmez âmân

Zülfine şâne ura ol dilber
Pençe-i Meryem Anaya benzer

Ah-ı ‘uşşâk ile kuyı tolmış
Sanki canlı bir kilise olmuş

Kayagandır o büte cây-ı kâr
Pây-ı lagzidesidür ‘âşık-ı zâr

Tâb-ı meyden ola gül gül o ‘izâr
Sanki amiziş ider nûr ile nâr” (Akkuş, 1987: 200,201)

C.ASKERİYE SINIFINDAN OLAN MESLEKLER

C.1. Sipahi: Sözlükte “asker” manasına gelen Farsça *sipah* kelimesine dayanır. Kelime Osmanlı askeri teşkilatında çeşitli gruplar için kullanılmıştır (Afyoncu, 2009: 256). XVI. yüzyılın ortasında Habsburg elçisi, sipahileri tarif ederken onların üzerinde altın ve gümüş işlemeli kumaştan, hafif veya ağır ipekten, koyu kırmızı, sarı ve lacivert renklerde elbiseler olduğunu belirtir. İki yanlarında ok ve yaylar vardır. Sağ ellerinde çoğunlukla yeşil renkte hafif bir mızrak taşırlar. Savaşın gidişatına göre savaş aletlerini değiştirdikleri görülür (Afyoncu, 2009: 257).

Kerimî, Edirne’den babası sipahi olan bir güzeli askeri terimlerle anlatmıştır:

“*Der-medh-i Sipâhî-zâde Memi Şâh*

Sipâhî-zâde birisi Memidür
Visâli zahm-ı cânun merhemidür

Olaldan kişver-i hüsn içre ol şâh
Silâh-dâridur anun mihr ile mâh” (Göre, 2015: 33)

C.2. Yeniçeri: Osmanlı askeri teşkilatında özel konumlu, maaşlı daimî yaya ordusudur. Yeniçeri ordusunun ne zaman kurulduğu hakkında tam bir tarih verilememektedir. Orhan Bey zamanında fetihlerin artmasıyla beraber daimî ve maaşlı bir askeri birlik ihtiyacından hareketle ortaya çıkmış olmalıdır (Beydilli, 2013: 450). Nitekim kuruluşundan neredeyse 500 yıl sonra II. Mahmud tarafından Vak’a-i Hayriyye olarak adlandırılan hadise ile ortadan kaldırılmıştır.

İncelenen şehrengizler içinde de Taşlıcalı Yahya Bey’in yeniçeri olan bir güzelden *İstanbul Şehrengizi*’nde bahsettiğini görürüz:

“Safer Balı didikleri mâh-ı garrâdur

Biri Yiniçeriler Sâferdür
Yüzi mihr-i cihân alnı kamerdür

Başına altun üdkûf geysel ol mâh
Güneş gibi yakar dünyayı her gâh

Nedendür ikidür ol ebrû-yı mümtâz
Bir ay başında iki gurre olmaz

Bunların dışında “*derban, kale muhafızı, dizdar, çavuş, bölükbaşı, subaşı ve silahdar*”dan da şehrengizlerde birer defa bahsedilmiştir:

“*Zen-i Mümtaz Hümâ-yı Pür-Nâz*

Bölükbaşı kızı biri nigârun
Hümâdur nâmı ol azra-izârun

N’ola dirsem ana kebk-i dil-ârâ
Hevâyî bir hümâdur zülfi gûyâ

Olaldan hüsnile meşhûr-ı âfâk
Bölük bölük gezer ardınca ‘uşşâk” (Çetinkaya, 2014: 260)

“Biri *Derbân-zâde* Mustafâdur
Ne derbân belki ol bir pad-şâhdur

Yaşum sakla müjem çarub olsun
Cenâb-ı devletin silsün süpürsün

Yüzümi döndürem haşa tapundan
Bacadan düşerüm kovsa kapudan

Cemâli nûruna cümle halâyık
Olup cân ile bî-çâre ‘âşık

Kapusına sürüp cân ile yüz
İşğin yaşdanurlar gice gündüz” (Göre, 2015: 52)

D.Esnaf, Zanaat ve Sanatkârları İçeren Meslekler

Şehrengizlerde bahsedilen mesleklerin büyük bir kısmı esnaf, zanaat ve sanatkârlardan oluşmaktadır. Bugün hâlâ yaşatılan mesleklerin yanı sıra artık yaşamayan meslekler hakkında da bize bilgiler vermesi yönüyle de şehrengizlerin incelenmesi ayrı bir önem taşımaktadır. Bu meslekleri de kendi içinde sekiz gruba ayırmak mümkündür:

1. Giyim- Tekstil Sanayi ile İlgili Meslekler
2. Hayvancılık ve Dericilik ile İlgili Meslekler
3. Gıda ile İlgili Meslekler
4. Günlük Hayat- Ev Eşyası Aletleri ile İlgili Meslekler
5. İnşaat İşleri ile İlgili Meslekler
6. Sağlık ve Temizlik ile İlgili Meslekler
7. Ticaret ile İlgili Meslekler
8. Diğer Meslekler

1.GİYİM- TEKSTİL SANAYİ İLE İLGİLİ MESLEKLER

1.1. Kazzaz

İpekçi, ipek satan kimsedir (Merçil, 2000: 24). Bursa, XIV. yüzyıldan itibaren dünyanın sayılı ipek sanayi ve ipek ticareti merkezlerinden biriydi. Selçuklular zamanında da Anadolu'nun birçok yerinde ipek dokumacılığı yapıldığı bilinmektedir (İnalçık, 2000: 362). Osmanlılarda ipek sanayiinde çalışanlar hırfet ve meslek odaları altında organize olmuşlardır. Hamcı ve dokumacılardan oluşan bu iki grup içinde kazzazlar işlenmiş ipeği satan kimselerdir (İnalçık, 2000: 364). İncelenen metinler içinde tam on altı defa kazzazlık geçmektedir. Şehrengizlerde bu meslekten çokça bahsedilmesi, söz konusu eserlerin Bursa ve İstanbul ağırlıklı olmasına bağlanabilir:

“Der-medh-i İbrahim Gazzâz

Birinün nâmı İbrahim Gazzâz
Tamâm olmuşdur anda san'at-ı nâz

Giceden subha dek âh işüm itdi
Gâm-ı hicri tenüm ibrişim itdi" (Göre, 2015: 35)

"Müzellef Kazzâz

Biri eski nigârün adı Derviş
Neler çekdi neler andan dil-rîş

İdicek sonra çâk tahzib-i Basra
Didüm ben dahı ana vara Mısır'a" (Aydemir, 2001: 53)

1.2. Çuhacılar

Çuhadan yelek, camedan, fermene, kaput, çakşır, potur, dolama, cepken, yağmurluk ve kışlık kadın feracesi dikerlerdi. Osmanlı'da çuhanın ana tüketimi yeniçeri giysi imalatındaydı. Esnafın kullanacağı çuhalar iyi, orta ve düşük olarak sınıflandırılmaktaydı. Çuha sıkıntısı çekildiğinde İngiliz çuhası ülkeye getirilirdi (Tez, 2016: 284). Çuhacılık mesleğinden Lâmiî Çelebi'nin ve İsmail Belig'in bahsettiği görülür:

"Der-vasf-ı Çukacı-zâde Abdullah

Çuka-ı vuslatım ol bî-sûd
Gösterür pastav ile hep mahûd

Oldı şehir içre o kaşı mihrâb
İbn-i Hammâmi ile şöhret-yâb

Ol germ-abe gibi germ o ten
Sine-i 'âşık ana bir külhen

Halvet-i vâsla olan hâhişger
Peştimâl sarılır taşra çıkar

Cism-i pâkini anun kim ki görür
Hemçü sabun o periye ezilür” (Akkuş, 1987: 204)

“Çukacı Yahudi Mûsî

Yahudi Mûsî hod şâh-ı cihândur
Yed-i beyzâ cemâlinden ‘iyândur

Nihal-i kaddi üzre la’li el-hak
Çağırur nâr-ı Mûsîdür ene’l- Hak” (Tezcan, 2001: 192)

1.3. Bezzâz

Bugünkü manifaturacıların karşılığı olarak bez ve kumaş satan esnaf olup sattığı kumaşın türüne göre üstüfeci, dibacı, kadifeci ve atlasçı gibi adlar alırdı (Tez, 2016: 284).

“Bezzâz Kaya oğlu Ali Bâlî

Kanı zer-ger Ali Bâlî efendim
Rûhı gülgün gümüştenden sîne-bendim

Tolıdur gevheri sıdk u safâdan
Münevver la’ldür çıkmış kayadan” (Tezcan, 2001:189)

1.4. Keçeci

Tekstil tarihçileri eğirme ve dokuma ortaya çıkmasından önce yünün keçeleşme özelliğinden yararlanılarak dokusuz kumaşların atası olan keçenin elde edilmiş olabileceği düşünülmektedir. Orta Asya’dan itibaren Türklerin günlük yaşamlarındaki kıyafetlerinin ana maddesidir (Tez, 2016: 259).

“Kebeci-zâde Keşti-i ateş Muhammed Ağa

Dil rubânun biri sîm-endâmı
Kebecizâde Muhammed nâmı

Keşti-i âteş ana oldı kalab
Der-kenâr olmaya mı hiç acep

Yem-i ‘âşkında ider kim ki şinâ
Keçeyi aba bıraktı gûyâ” (Akkuş, 1987: 199)

1.5. Kirbasî

Kirbas, keten veya pamuk ipliğinden dokunan astarlık bezin eski adıdır. İşte bu kumaşın satıcısına kirbasî denilmektedir (Merçil 2000: 25).

“Kirbazî Tersa-beççe

Biri tersadur ammâ ‘ayn-ı bütdür
Yolında ölmek atadan öğütdür

Ana imân takdîr ide Allâh
Komaya küfr içinde böyle gümrâh

Hudâyâ sen bağışla ana imân
Görem bir dahı anı Müselmân” (Turan, 2011: 74)

1.6. Valacı/ Vala- fûruş

İpek kumaşları satan esnaf. Bu meslek hakkında daha fazla bilgiye ulaşılamamıştır.

“Vâlâcı Şâdi-oglu

Biri vâlâcı Şâdi oğlu cevvar
Kim olmuş lebleri rengin-güftâr

Yakasın gönleginün sanma vâlâ
Girüpdür kana ol şûh-ı dil-ârâ” (Mengi, 1995: 102)

1.7. Terzi / Hayyat

Dokumacılık ve terzilik sanatının dünyadaki geçmişi çok eskidir. Hatta halk arasında Hz. İdris’in terzilerin piri olduğuna inanılır (Merçil, 2000: 15) Terzilik diğer mesleklerde olduğu gibi çok küçük yaşlarda öğrenilmeye başlanılan bir meslektir. Küçük bir çocuk terzi dükkânına verilerek çırak olarak işleri öğrenmesi sağlanır (Merçil, 2000: 16).

“Derzi ‘Alî

Birisi de ‘Alidür derzi şagird
İşi ondı iden ol gürzi şagird

Elinde Zülfekâr oldukça mikraz
Seni iki biçerse kılma i'raz" (Mesihî 1995: 103)

1.8. Bafende

Farsça'da *dokumacı* demek olan bafende keçeden ve yünden yapılmış yekpare kumaşları dokuma mesleğini ifade eder (Merçil, 2000: 17)

"Biri bir bafendedür ismi Murâd-ı bî-vefâ
Hub-rûlarda bulunmaz ana benzer pür-cefâ
Lami' olmuş rûy-ı meh-tâbında nûr-ı Mustafâ
Ser-be-ser iklim-i istiğnâ müsahhardur ana
Hakk budur Bâğ-ı İremdür şehr-i İdincik ki var" (Gülhan, 2012: 530)

2. HAYVANCILIK VE DERİCİLİK İLE İLGİLİ MESLEKLER

2.1. Kasap

Kasaplık çok eski mesleklerden biridir. Hz. Peygamber zamanında da kasapların varlığı bilinmekle birlikte iddialara göre Hz. peygamber tarafından değersiz görülen mesleklerden biridir. Kasapların mesleklerini yerine getirdikleri *dükkân-ı kassâb* denilen bir dükkanları bulunmaktaydı. Burada etleri kanara denilen kasap çengeline takarlardı. Hayvanları kesmeden önce tartıda ağır gelsin diye ot verip semirtirlerdi (Merçil, 2000: 56). Osmanlıda kasapların Müslüman olmasına önem verilmiştir. Gayrimüslim ve Müslüman kasapların ayrı tutulmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca sakatat satan esnaf ile kasap esnafı farklı sayılmıştır. (Zeren, Sazak 2011: 56)

Azizî'nin *İstanbul Şehrengizi*'nde olduğu gibi kasaplık mesleğinden bahseden şairler kurban, kuzu, kan dökmek gibi çağrışımlar kullanmışlardır:

"Kassâb 'Aynısı

Biri kassâb 'aynısı nigârün
Kulî kurbanıyam ol gamze-kârün

Dem-i 'uşşâkını dökmeğe her gâh
Zenahdânında kazmış gamzesi çâh

Gireydi bir gice koynuma uryân

Vireydüm cân kuzusun ana kurbân” (Çetinkaya, 2014: 253)

“Biri Kassâboglıdur ‘uşşâkını kurbân ider
Lâf olmaz dirsem bir günde yüz bin kân ider
Şâhdur her bendeye cevr ü sitem ihsân ider
Yâr olur agyârile ben haste-i bî-cân ider
Hakk budur Bâğ-ı İremdür şehri İdincik ki var” (Gülhan, 2012: 537)

2.2. Debbâğ

Türk topluluklarında deri işlemeciliği ilerlemiş bir sanayi dalı olarak görülür. Türkler Orta Asya’dan itibaren deriyi kıyafetlerinde kullanmışlardır (Tekin, 1994: 176). Hayvanların kurutulmuş olan bu derilerinin kullanılmadan önce terbiyelenmesi işlemini yapan kişiye de debbâğ denir. Ahi Evran’ın debbâğ olduğu inancı ile Türkler arasında debbâğların piri olarak kabul edilmesine neden olmuştur (Merçil, 2000: 33). Debbâğların çalıştığı yerlere tabakhane denilmektedir. Tabakhaneler genellikle su kenarlarında veya şehrin dışında bulunmaktadır (Merçil, 2000: 34).

Nüvisi, babası debbâğ olan bir güzeli *deri, meşin, yüzmek* ve *paralamak* kelimelerini kullanarak anlatır:

“Biri Tabbâk-zâde şeh Süleymân
Anun emrine mahkûm ins ü cân

Derisin çıkarur ‘uşşâkun ol yâr
Odur ‘aşıklara gâyet cefâkâr

Meşin yüzler niçe yüzi karalar
Huzûrında varup ma’nâ paralar” (Karasoy, Yavuz 2006: 16)

“*Debbâg Ca’fer*

Biri ol Mâh-ı ta’lat mihr-i enver
Dinilür adına Debbâg Ca’fer

Nigâra benzer ol yâr-ı şeker-leb
Gerekdür ana bir mâzûyla şeb

Tutalum var imiş ol fende hâlet
Ana lâyık mıdur andan o san’at” (Turan, 2011: 74)

2.3. Başmakçı/ Keşf-düz/ Pabuççu

Dericilik ile ilgili mesleklerden biri de ayakkabıcılıktır. Türkçede başmakçı, Farsçada keşf-düz olarak anılan ayakkabıcılar, güzel derileri tahta kalıplarda şekillendirilerek ayakkabı elde ederlerdi. Ayakkabıcılar, diğer birçok meslek gibi toplu halde çarşıda çalışmaktaydılar. Ayakkabıcıların kimisi sipariş üzerine iş yaptıkları gibi büyük çoğunluğu hazır işi satarlardı (Merçil 2000: 35)

Hadî, ayakkabıcılık yapan bir güzelden ve ayakkabıcıların kullandıkları kalıplardan bahseder:

“*Muslinun Cevaânı*

Birisi anlarun başmakçı Şa'bân
Kalup durmaz kaçır bizden o cânân

İşi başmakçılık olalı anun
Kölesiyem ben ol serv-i revânun” (Aydemir, 2001: 50)

2.4. Nalbant

Genel anlamıyla atlara veya benzer hayvanlara nal takan zanaatkardır. Türkçesi *takavcıdır* (Merçil, 2000: 37). Nalbantlık 4. veya 5. yüzyılda Türklerin bir kolu olan İskitlerden kalma bir armağandır. İskitler usta bir at yetiştiricisiydiler. Avrupalılar çok daha geç bir tarihte atlara nal çakmayı öğrenmişlerdir. Zamanla ilk nal çeşitlerinin çok fazla değişikliğe uğradığı görülmüştür. Hayvanları sakatlamayacak şekilde kalınlık ve biçim değişikliklerine gidilmiştir (Tez, 2016: 136, 137, 138).

Nüvisî'nin *İstanbul Şehrengizi*'nde nalbanttan şöyle bahsedilmiştir:

“Birisi dahı na'l-band oğlu Dil-bend
Anun kârı gönül hingin ider bend

Anun 'ışkı başumı sersem itdi
Beni mecnûn idüp 'aklum tagıtdı” (Karasoy, Yavuz 2006: 14)

2.5. Tavukçı

Hakkında pek bilgiye ulaşamadığımız bu meslek bugünkü manası ile tavuk yetiştirerek bu hayvanın ticaretini yapan kimselere verilen isimdir.

Azizi'nin *İstanbul Şehrengizi*'nde babası tavukçuluk yapan bir güzelden bahsedilir:

“*‘Âşık-küş ü Cefâ-Pişe Tavukcı Kızı ‘Âyişe*

Biri Tavukcı kızı ‘Âyişe-nâm
Anun âluftesidür hâs ile ‘âm

Odur bâg-1 cinâna kumrî-i cân
Ki halhâl olmuş ana tavk-1 gerdân

Nice sevmeyeyin ol şive-kârı
Teni akça pakçadur yumurda vâri” (Çetinkaya, 2014: 254)

2.6. Müze-düz /Çizmecî

Tıpkı ayakkabıcılar gibi deri ile ilgilenen çizmecilik yapan zanaatkârlardır. Çizmecî; Yeniçeri ocağının ehli Hiref sanatkarlarından. Bunlara orducu veya müzedüzan da denilirdi. (Süslü, Urfaloğlu, 2015: 2868)

Hadî'nin *Saray Şehrengizi* incelenen şehrengizler içinde çizmecilerden en çok bahseden şehrengizdir. Tam beş defa çizmecî güzeller anlatılmıştır. Bu durum Saray çevresinde çizmecilerin yoğunlukta olduğunu gösterir:

“Biri çizmecî Sâlihdür adı
Gamını çekmedür alemde şâdı

Kölesiyem dise ana bir âdem
Tokınur başına müşte dem-â-dem” (Aydemir, 2001: 49)

2.7. Serrac

Eyer, at takımını gibi gereçleri yapıp satan zanaatkârdır (Merçil, 2000: 40).

“*Serrâc-zâde*

Muhammeddür biri Serrâc-zâde
Hüdâ ömrin ide anun ziyâde

Bugün oldur felekde mâh-1 tâbân
Melâhatla odur meşhûr-1 devrân

Vefâ ehli mülayim dil-rübâdur
Letâfet menba'ı kan-ı 'atâdur" (Turan, 2011: 74)

2.8. Katırcı

Katırları olup kira ile işleten kişilere verilen isimdir (Parlatır 2009: 860). Daha çok ulaşım ya da taşımacılık amacıyla bu işi yapan kimselere denir:

"Birine dirler Katırcı-zâde bir ferhûnde-zât
Niçe şâh eylemişdür nat'-ı hüsni içre mât
Lebleri yanında kemter hâkdür kand-i nebât
Nâzile cevân idüp meydan-ı hüsne saldı at
Hakk budur Bâg-ı İremdür şehr-i İdincik ki var" (Gülhan, 2012:534)

2.9. Kürkçü

Kürk bazı hayvanların giyecek yapmak için işlenmiş postudur. Postların en güzelleri daha çok soğuk iklimli memleketlerde olmakla birlikte dünyanın en pahalı kürklerinin satıldığı yer İstanbul olmuştur. Kürkçüler Büyük Kapalı Çarşı'da uzun bir yolun iki yanında dizilmiş bir serveti temsil ediyorlardı (Koçu, 2015: 169).

Usta bir debbağ elinde işlenen post kürkçülerin eline gelirdi. Her kürkçünün kendine has kürk işçileri bulunurdu. Bunlar kürkü evvela dörde böler, daha sonra âlâ, evsat ve edna olarak üçe ayırırlardı. En ince dikişler ile birbirine birleştirildikten sonra bu kürkler değerlerine göre "âlâ sırt samur", "evsat sırt vaşak", "âlâ nafe zerdava" gibi isimlerle satılırdı (Koçu, 2015: 169)

"Der-medh-i Kürkci Tâzesi

Biri bir hûb Kürkci yâr-ı meşhûr
Başumda dūd-ı hicri tâc-ı semmûr
Görelde şehr-i hüsn içre o mîri
Şükür ki cân ile olduk esîri" (Göre, 2015: 30)

3. GIDA İLE İLGİLİ MESLEKLER

3.1. Ekmekçi

Osmanlıda ayrı bir öneme sahip ve en çok denetlenen mesleklerdendir. Kaynaklarda üç çeşit ekmekten bahsedilmektedir:

- Pide ya da Türk ekmeği de denilen yassı ince, az pişmiş beyaz ekme
- Ermeni ekmeği olarak bilinen yuvarlak, kalın, şişkin, kötü pişmiş somun
- İnce, uzun ve beyaz ekme olan en fazla beğenilen ekme

Sarayın ekmeği hepsinden farklı olup yalnızca sarayda bulunan has fırın denilen bir fırında pişmektedir (Tez, 2016: 285).

“Der-medh-i Etmekci-zâde Ahmed Bâlî

Biri Ahmeddür Etmekc’oglu dil-dâr
Tuz etmek hâkkını bilmez cefâ-kâr

Hamir itdi tenüm seng-i cefâdan
Beni anmadı bir nân-ı vefâdan

Neyidi bâr-ı tohm-ı cevri çekmek
İşi ‘uşşâkını olmasa ekme” (Göre, 2015: 31)

3.2. Uncu

Ekmekçilerden farklı olarak değerlendirilen uncular yalnızca halka un satan esnaftır (Tez, 2016: 285).

“Der-medh-i Uncı Ahmed Bâlî

Biri Uncı ‘Acem şâkirdi Ahmed
Güzellik gülşeninde yâsemen-had

Beni vasl itmezise ana gerdûn
Gamiyla kendi kendüm iderüm un” (Göre, 2015: 31)

3.3. Attar

Attarların mesleklerini iki açıdan ele alabiliriz. İlk olarak güzel kokular ve yağlar satan kimseler, ikincisi ise tabii ilaçlar satan ve bir nevi eczane görevi gören dükkân sahipleridir. Attar dükkânları içinde çeşit çeşit ürünlerin

çuvallar içinde sergilendiği bir dükkândır. Attar, dükkânına gelen kişiye elinde bulunan para miktarınca ürünler verir (Merçil, 2000: 42).

“Attâr Hasan

Biri ‘attârlar içre Hasandur
Sanki enfâsı anun müşk-i Hutendür

Akıdup kanlu yaşımı bakımdan
Pür ideyin dükânını yakından” (Mengi, 1995:101)

3.4. Mive-füruş/ Manav

Meyve satan kimselerdir. Anadolu’da gezgin manavlar bulunmaktaydı. Bunlar mevsimine göre en çok kavun, karpuz, patlıcan ve portakal satarlardı. Küfelerin üst kısımlarında maydanoz, dereotu, kereviz, hıyar, şalgam ve kabak bulunabilirdi (Tez, 2016: 261).

“takrîr-i mîve bûstân-ı cemâl şukûfe-i gülîstan-ı kemâl Hasan Bâlî-i bî-nazîr ki
mîve-furûş est der mukâbele-i bâb-ı Câmî‘-i Kebîr
Birisi mîve bâzârına serdâr
Ki ‘uşşâkın eder âveng ü ber-dâr

Hasandur hulk u zâtı gibi nâmı
Meh ü hürşîd hüsînün gulâmı

Terâzû tutsa çarh-âyîn o dil-ber
Güneş mîzâna geçdi der görenler

N’ola devrâna baş egmezse ol şâh
Terâzûsında enmez mihr eger mâh

Kıya baksa seper kirpikleri ok
Hilâl ebrûsınun yâyn çeker yok

Kaşın mihrâb edüpdür şâni‘-i hüsn
Ruhıdur feth-i bâb-ı câmi‘-i hüsn

Ana olsa n’ola halkun tapusı
Çün açıldı yüzine Hak kapusı

Hudâyâ mîve-i bâg-ı cemâlin
Ebed ser-sebz tut bulmuş kemâlin (Tezcan, 2001: 181-182)

3.5. Bakkal

Bakkallar da gıda alım satımı ile uğraşan esnaflardandır. Fakat ne sattıkları hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Daha ziyade attarlara benzer bir işleri olabilir (Merçil, 2000: 44).

Azizi'nin *İstanbul Şehrengizi*'nde bakkal kızı olan güzelden şöyle bahsedilir:

“Mâh-ı Dil-hah Selim Şâh

Biri bakkal kızı nâmı Selim şâh
Sözi tatlu güzeldür ol yüzi mâh

N'ola meyl itsem ol serv-i revâna
Lebi 'unnâb-ı terdür bâg-ı câna

Ne gâm cevritse bana ol vefâsuz
Ki bâl olmaz cihan içre belâsuz” (Çetinkaya, 2014: 264)

3.6. Şerbetçi

Şerbetler Osmanlı mutfağında serinletici, susuzluğu giderici ve çeşitli hastalık ve geçiş devrelerinde yaygın olarak kullanılan bir içecektir. Sarayda, konaklarda çay ve kahvenin yaygın olmadığı bu dönemde misafire şerbet ikram edilirdi (Özdoğan, Işık, 2007: 1061). Osmanlı'da şerbet çok rağbet gören bir içecek olduğundan hemen her işlek caddede şerbetçiye rastlanılmaktaydı. Şerbetçiler “Şerbet var, şerbet buz gibi buz, 32 dişe birden keman çaldırıyor” diyerek bağırır caddeleri dolaşırlardı. Bazı şerbetçiler ise bağırılmaz, bardak şakırdatırlardı. Omuzlarında taşıdıkları güğümleri hafif eğerek boşaltırlardı (Özdoğan, Işık, 2007: 1065).

“Der-medh-i Şerbetçi-zâde Kurd Bâli

Biri Şerbetçi Kurddur dil-rübâcık
Cefâ vü cevritici bî-vefâcık

İçelden şerbet-i vaslını her nâs
Yarıldı yüregüm reşk ile tas tas” (Göre, 2015: 35)

3.7. Yağcı

Yağ alımı ve satımı ile uğraşan esnaftır.

“Yagcı-oglu Memî Şâh

Birisi yagcı-oglıdur Memî Şâh
Perî-zâda dönüpdür zâdehu'llâh

Beliyle cismini şerh itse 'âkıl
Sanasın kim şayağından çeker kıl” (Mengi, 1995: 106)

3.8. Tuzcu

İlkel zamanlardan beri tuz, elde edilmesi ve ticareti bakımından son derece önemli bir hammadde olmuştur. Eski Mısır'dan beri gıdaların saklanması kurutma ve tuzlama yöntemleri başta geliyordu (Tez, 2016:181).

“Tuzcu-oglu Mustafâ

Birisi Tuzcu-oglu Mustafâcık
Melâhat menba'ı kân-ı safâcık

Hudâ kılmış anı kân-ı melâhat
Ki açmış hüsni dükkân-ı melâhat” (Mengi, 1995: 101)

3.9. Kebapçı

Osmanlı'da kebab önemli yemeklerden birisidir. Yemek konusunda Osmanlı'da sarayın her zaman daha çeşitli olduğu kaynaklarda bildirilmiştir. Örneğin 19. yüzyıl İstanbul'unda çarşıda iki çeşit kebab görmek mümkün iken saray mutfağında on çeşitten fazla kebab pişirilmekteydi (Samancı, 2008: 2).

“Der-medh-i Şâh-ı Hübân-ı Cihân Kebâbcı Muslî Bâlî Kâmrân

Ser-âmed bir perîdür zübde-i nâs
Lebi âb-ı Hızır kardaşı İlyâs

Cihâna gün gibi hüsniyle mensûr
Kebâbcı Muslidür şehri içre meşhûr

Melâhat gülşeninün tâze dalı
Güzel gözli efendim Muslî Bâli” (Göre, 2015: 27)

3.10. Börekçi/ Çörekçi/ Simitçi

Osmanlı’da börek, çörek ve simitler ekmek fırınlarında pişmekteydi. Özellikle simit hamuru ekmek hamurundan daha az mayalı ve sulandırılmış pekmez ile pişirilirdi. Çeşitli boyutlarda çıkan simit eskiden sokakta satılır ve *fakirin ekmeği* olarak görülürdü (Tez, 2016: 274):

“Bir Börekcidür biri sevsem ‘aceb mi anı ben
Dâyimâ ‘aşkı furunında yanar cân ile ten
Bagrumı gerçi kıyar nâzile ol nâzük-beden
Hoş gelür cevri bana ammâ miyâne itmeden
Hakk budur Bâg-ı İremdür şehr-i İdincik ki var” (Gülhan, 2011:528)

4. GÜNLÜK HAYAT-EV EŞYASI ALETLERİ İLE İLGİLİ MESLEKLER

4.1. Ferraş

Genellikle saraylarda her türlü hizmeti gören süpürgecilere verilen isimdir. Ancak evlerde temizlik işleriyle uğraşan kişilere de ferraş denilmektedir (Merçil, 2000: 74).

“*Ferrâş-oglu Ya’kûb*

Birisi dahı Ferrâş-oglu Ya’kûb
İşiğinde müjem her lahza çârûb

Söz açsam hüsüninün bir hissesinden
Uzun olurdu Yûsuf kıssasından” (Mengi, 1995: 96)

4.2. Hallaç/ Yorgancı

Ellerinde yaya benzer ince bir aletle yün, pamuk atan ve yatak ile yorgan yapan zanaatkârlara denir (Merçil, 2000: 77). Meslek erbabına göre hallaçlık ile yorgancılık birbirinden farklı meslekler değildir. Hallaç, yay ve tokmağıyla yünü kabartırken yorgancı, yorganın astarını hazırlayıp yay yardımıyla yün ve pamuğu elyaflar. (Diyarbakırlıoğlu, 2010:149)

“Biri yorgancıdur ol tıfl-ı zîrek
Güzel halk eylemiş onu Hak Tebârek

Muhassal devleti dünyâya irdi
Anunla kim ki bir yorgana irdi

Cefâsından gönül çoğ itme âhı
Dahi ma’sûmdur yokdur günâhı” (Akkuş, 1987: 170)

4.3. Bıçakçı/ Kılıççı

Tarihi milattan öncesine dayanan bıçağın ilk şekli balta idi. Her milletin neredeyse kendine özgü kılıçları ve bıçakları bulunmaktadır. Türk kılıçları ise hafif eğri, tek ağızlıdır (Tez, 2016: 60). Osmanlı döneminde Anadolu’da birçok bıçak yapım merkezi bulunmaktaydı. Bu şehirlerden birisi de Bursa’ydı (Erdal, 2018:301). Nitekim aşağıdaki beyitler Çalıkzâde Mehmed Manî’nin *Bursa Şehrengizi*’ne aittir:

“Bıçakçıdur biri nâmı Velîdür
Anun yolına cânlar virmelidür

Olurdı tîz-şemşîr-i tabî’at
Su virse âb-ı la’linden ol âfet

Cefâsından heman ağıyâr ırakdur
Bize gelse velî kılıç bıçakdur” (Akkuş, 1987:172)

4.4. Aynacı

İnsanların kendisini görmesini sağlayan ayna denen aleti yapan veya satan meslek erbabına denilmektedir (Merçil, 2000: 72).

“*Der-medh-i Âyîne-fürûş Musli Bâli*

Biri âyînecidür Muslî Bâli
Felek mir’âtı kevn ‘aks-i cemâlî

Rûh-ı hurşîdine olup mukâbil
Her âyîne olur bir bedr-i kâmil” (Göre, 2015: 34)

4.5. Hurdacı / Pareci

Eski eşyaların alımı satımı ile uğraşan esnaftır. XV. asırda şehir araştırmaları yapan tarih çalışmalarında da seyyar satıcı diyebileceğimiz mahalle aralarında dolaşarak eski eşya tamir eden, alan ve satan eskicilere rastlanılmıştır. (Şahin, Emecen 1988:296)

“Pâreci ‘Arab-zâde Memisinün oğlu Mustafâ

Biri şol Mustafâ-yı mâh-peyker
‘Arab oğlu Memisi oğlu dil-ber

Dilâ çokdur hayâli kaşlarınınun
Atılma pâresine ol perînün” (Tezcan, 2001:189)

5. İNŞAAT İŞLERİ İLE İLGİLİ MESLEKLER

5.1. Nakkaş

Renkli boyalar ile resim ve süsler yapan sanatkârlar için kullanılan tabirdir. Nakkaşlar tarihçiler tarafından tarif edilen sultanların hayatlarını tasvir eden eserleri çizerlerdi. Ayrıca binaların duvar ve tavanlarına çiçekler çizen sanatkârlara da nakkaş denilirdi (Merçil, 2000: 89)

“Nakkâş Bâlî oğlu Şâh Mehemmed Çelebi

Kanı Nakkâş Bâlî oğlu dil-ber
Gözi âhû beni câzû sitem-ger

Bugün açılmaduk ter goncedür ol
Nece vasf eylesem yüz oncadur ol” (Tezcan, 2001: 188)

5.2. Neccar/ Dülger/ Marangoz

Rivayetlere göre bu sanatın ilk ustası Hz. Nuh peygamberdir. Marangozlar yalnızca tahtaları yontmakla kalmaz onu şekillendirir. Evlerin inşaatında bu yontulan malzemeler sıklıkla kullanılır (Merçil, 2000: 97):

“Biri Turgud-zâde Ahmed san‘ati neccârlık

Turresinde ‘aşıkun ömrin keser tarrârlık
 Gelse bu virâneye kılsa eger mi’mârlık
 Kalmaz idi hâne-i dil-tengüm içre dârlık
 Hakk budur Bâg-ı İremdür şehr-i İdincik ki var” (Gülhan, 2012: 533).

5.3. Demirciler

Şehrengizlerde demirciler genellikle soğuk ve sıcak demirciler olarak ikiye ayrılmıştır. Demir yüksek tavda dövülen ve az sıcaklıkta dövülürse çatlamların meydana geldiği bir hammaddedir (Tez, 2016: 275). Türklerde en eski çağlardan beri demir ve demircilik kültürü önemli bir yere sahiptir. Osmanlıda da demir üretimi yapan birçok merkez vardı. Rumeli, Osmanlı demir üretiminde etkili merkezlerdendir (Özcan, 2017: 271).

“Der- vasf-ı Âhenî Belgradî-zâde Ahmed

Âhenîzâde biri sîm-beden
 Dest-i nâzından olur mûm âhen

Zülfünü görse dil-i aşûfte
 İki zincir sanur âvihte

Âhenî dilberlerine ‘aşıklar
 Âhen-i kible-nümâ gibi döner” (Akkuş, 1987: 197)

6.SAĞLIK VE TEMİZLİK İLE İLGİLİ MESLEKLER

6.1. Berber

Osmanlı’da berberler yalnızca saç kesen ya da tıraş yapan kişiler değil aynı zamanda sünnetçilik, hacamatçılık ve dişçilik gibi işler de yaptıkları bilinen kimselerdir. Bu yönleriyle gün içinde birçok kişiyi ağırlayan berber dükkânları halkın nabzının tutulduğu mekânlar olmuştur (Atik Gürbüz, 2012: 233):

“vasf-ı ân-ı kâmer-ruhsât Berberî ve şekker- güftâr Mısır-ı hûbî vü serverî dürr-i deryâ-yı ma’âlî Berber-zâde Yûsuf Bâlî

Biri adıyla Yûsuf Bâlî ey cân
 Saçıdur Mısır-ı hüsne şimdi sultân

Kaşından münkesirdür tâk-ı Kisrî
Dudağından hacîldür kând-i Mısri

Teninün simden hâlis ‘ayârı
Ucuzdur miske tartılsa gubârı

Rûhından nûr alur dün gün melekler
Gâmından nîle gark olmuş felekler” (Tezcan, 2001: 186)

6.2. Hamamcı

Osmanlı-Türk hamamları yalnızca bir yıkanma yerleri olmayıp aynı zamanda eğlence yerleridir. Kadınların ve erkeklerin ayrı ayrı ama toplu şekilde gittikleri bu hamamlarda çalışanından, kullanılan aletlere kadar çeşitli kavramlar türetilmiştir. Osmanlı’da bu kadar hamam sayısının artmasının nedeni yalnızca temizlik değil aynı zamanda iyi bir gelir kapısı olmasıdır (Ertuğrul, 2009: 243).

Taşlıcalı Yahya Bey’in *İstanbul Şehrengizi*’nde hamamcı bir güzelden şöyle bahsedilir:

“*Hammâmcı-zâde dirler bir ‘âşık soyucu perî-sîmâdur*

Biri hammâmcı oğlu Memidür
Perî-peykerdür ammâ âdemidür

Harâmî gibi hammâm içre dâyim
Soyar halvetde ‘uşşâkın o zâlim

Vefâsın görmedük anun revâ mı
Vefâ meydânıdur gerçi makâmı” (Çavuşoğlu, 1969: 92)

6.3. Tellak/ Dellak

Osmanlı’da hamamlarda kadınlara hizmet edenlere natır, erkeklere ise tellak/dellak denilirdi (Ertuğrul, 2009: 243). Tellaklar hamamdaki müşterileri keseleyen ve yıkayan hizmetlilerdi. Müşterileri yıkamak için tas ve kil kullanırlardı (Merçil, 2000: 109):

“*Dellâklar Cevânlar*

Nice dellâk şehrûn güzelidür
Esamisi ‘Ömer ‘Osmân ‘Alidür

İnanmazsan eger hammâma gir gör
Sadefdür anlara hammâm olardur” (Aydemir, 2001: 53)

6.4. İğneci

Hakkında kaynaklardan bilgi edinemediğimiz bir meslektir. Mesihî, *Edirne Şhrengizi*’nde iğneci olarak bahsettiği güzeli anlatırken Hz. İsa’nın göğeye çıkmasından engel oluşturan iğne olayına telmih yapar:

“İğneci ‘Alî

Birisi ignecilerde ‘Alidür
Miyânı sanasın igne telidür

Anun bir ignesi eylemiş cer
Ki İdrise vire ‘İsâ Peygamber” (Mengi, 1995: 96)

6.5. Kınacı

Kına alıp satma ile ilgilenen kimselerdir. Kına Türk Tıp Tarihi’nde çok eskiden beri kullanılmaktadır. Tıbbî açıdan olduğu kadar geleneksel olarak süslenme ve düğün adetleri içinde de önemli bir yere sahiptir (Karaca, Şar, 2016: 33).

“Şâh-ı Hûbân Ümmî Hân

Biri hınnâcı kızı Ümmî Hândur
Zenân içre o bir genc-i nihândur

Gönüller almağa âl ile mahzâ
Yakınmış ellerine al hınnâ

Güzellikde nazîri yokdur el-hak
Şafak pâyine hınnâ olsa elyak” (Çetinkaya, 2014: 265)

6.6. Kurşun Dökücü

Bugün dahi halk arasında yaygın olarak gördüğümüz nazara karşı insanları korumak ve tedavi etmek için kurşun dökme kimselerdir. Nazara karşı kurşun dökme, halk arasında yaygın olarak uygulanan bir gelenektir. Kurşun dökme işi genellikle köylerde ocak adı verilen hastalığı tedavi etme gücüne sahip olduğuna inanılan kişiler tarafından yapılmaktadır (Çıblak, 2004: 116).

“Bir perîdür biri dirler adına Kurşundöken
Eşkümü sîm itdi reng-i rûyumi altun dökken
Kaddümi çeng eyleyüp ol kâmeti mevzûn dökken
Eyledi cevr ü cefâ resmin bana kanun dökken
Hakk budur Bâg-ı İremdür şehr-i İdincik ki var” (Gülhan, 2011:534)

6.7. Sabuncu

Sabun yapan ve satan kimselerdir (Merçil, 2000:110). Osmanlı İmparatorluğu döneminde de sabun üretimine ilgi gösterilmiştir. İmparatorluğun çeşitli yerlerinde sabunhaneler açılmış, üretim yapılmıştır. Özellikle zeytinciliğin yaygın olduğu bölgelerde sabunculuk da gelişmiştir (Şahin, 2019: 376)

Nüvisi'nin *İstanbul Şehrengizi*'nde şöyle bahsi geçmektedir:

“Biri Sabuncu-zâde hüsn ile tâm
Ki dirler ana Abdü'l-muttalib nâm

Beni yakdı kül itdi ışkı odı
Eritdi yürekde yâg mı kodı

Sanurdum yuya kalbüm içre pâsı
Ta'accüb itmenüz giysem palâsı" (Karasoy, Yavuz, 2006: 13)

7. TİCARET İLE İLGİLİ MESLEKLER

7.1. Sarraf

Para alım satımı yapan şahıslara sarraf denir. Yalnızca sarraflar parayla uğraşmaz paraya eşit altın, gümüş ve inci ile de uğraşırlardı (Merçil, 2000:158). Sarrafların Osmanlı finans piyasası içerisindeki yeri şüphe götürme şekilde önemliydi. Kendileri günümüz bankalar gibi kredi işlemleri yürütmekteydiler. Üstelik bu işlemler yasal ve hukukî süreçler dahilinde yürütülmekteydi (Köse, 2016:75).

“Der-medh-i Sarrâf-zâde Memi Şâh

Birisi de Memidür ibn-i Sarrâf
Olupdur sîm-i sâfiden teni sâf

Gâm-ı hicri yüzüm rengin zer itdi
Dür-i dendânı yaşum gevher itdi” (Göre, 2015: 33)

7.2. Kuyumcu/ Zer-ger/ Zer-kub

Altını işleyen, altından yeni şeyler üreten kimselere kuyumcu, zer-ger denilmektedir. Zer-kub ise altını işleyip altın yaprak ve sarı altın yapan kimsedir (Parlatır, 2009: 1867-1868).

“Kuyumcı Hüseyin Bâlî

Hüseyin zerger oldı birine nâm
Ser-â-pâ cismi anun fidda-i hâm

Gümüş tel çekmeğe ol sîm-hadde
İki çeşmüm olupdur sanki sütte” (Aydemir, 2001: 53)

7.3. Sim-Keş

Altın ya da gümüş tel çeken esnafa simkeş denilmekteydi. İşlenen madde kıymetli olduğundan simkeşler darphane kontrolünde çalışmak zorundaydılar. Simkeşler üçe ayrılırdı: Sağıcılar darphaneden alınan gümüş ve altını tel olabilecek inceliğe getirirlerdi. Simkeşler sırma ve tel imal ederdi. Kılaptancılar ise ortaya çıkan gümüş teli ipeğe sararlardı (Tez, 2016: 274):

“Birisi sîm-keşdür adı Mansûr
Gönül sevmekde oldı ana mecbûr

Nizâr oldı gâmından tel gibi cân
Beni çekdi çevirdi şöyle cânân

Kemend-i zülfüne ol meh giriftâr
Ki ider Mansûr-veş ‘uşşâkına ber-dâr” (Akkuş, 1987: 169)

8. DİĞER MESLEKLER

8.1. Mücellid

Cilt, bir kitabı ya da mecmuanın yapraklarını dağılmaktan korumak için yapılan koruyucu kapağa denilmektedir. Bu işlemi yapan kişilere ise mücellid denir. Ciltlemecilik, Türk tarihi boyunca her zaman gelişerek devam etmiştir. Osmanlı'nın ilk dönemlerinde Anadolu Selçuklu Devleti'nin etkileri görülmekle birlikte XVI. yüzyılda cilt sanatı zirveye ulaşmıştır. XVIII. yüzyıldan itibaren ise ciltlerin oluşturulmasında batı ciltciliğinin örnek alındığı görülür. Osmanlı ciltlemeciliğinde çoğunlukla koyun derisi kullanılmıştır (Arıtan, 1993: 551-554).

Hâdi'nin *Saray Şehrengiz*'nde ciltlemecilik ile uğraşan bir esnaftan şöyle bahsedilmiştir:

“Mücellid Şakirdi

Sütûninun biri şakird-i Şa'bân
Umar dil leblerinden öle şeb'ân

Tayanmasun inen üstâda her gâh
Yıkar bir gün anı bu sarsar-ı âh” (Aydemir, 2001: 51)

8.2. Kahveci

Osmanlı'da XVI. yüzyıldan itibaren kahvenin sosyal hayatta yerini almasıyla birlikte kahvehaneler açılmaya başlanmıştır. Bu tür mekânları işleten kişilere ise kahveci denilmiştir (Ediz, 2008: 180). Osmanlıya kahvenin girişi ve toplum içinde yaygınlaşmasıyla birlikte siyasî ve dinî otoriteler insanların kamusal alanda etkileşimlerinden ve düzenin bozulmasından rahatsız olup kahvehaneleri XVI. yüzyılda yasaklamışlar ve haram olduğu ile ilgili fetvalar vermişlerdi (Deniş, 2011:6). Kahve ve kahvehane yasaklarının XVI. yüzyılın sonlarında kalkmasıyla çeşitli kahvehaneler görülmeye başlanmıştır (Ürer, 2010: 11)

“Kahveci

Muharremdür biri sâkî-i kahve
Lebin em bulmasa bâkî-i kahve
Eger zemzelese sundukda fincân

Halâl eyle fidâ itsen ana cân” (Aydemir, 2001: 52)

8.3. Mürekkepçi

Yazı malzemesi olan mürekkebi yapan ve satan esnafa denilir (Merçil, 2000:175). İstanbul’un fethinden sonra önemli eğitim kurumlarının inşa edilmesiyle birlikte özellikle bu bölgelerde sahhaf, kitapçı ve mürekkepçi dükkanlarının sıklıkla açıldığı bilinmekteydi (Erünsal, 2007: 105).

Taşlıcalı Yahya Bey’in *İstanbul Şehrengizi*’nde mürekkepçilik yapan bir esnaftan şöyle bahsedilmiştir:

“Mürekkebcilerde bir Dilrübâdur

Biri bir meh-likâ hürşid-tal’at
Mürekkebcilik olmuş ana san’at

Recebdür adı alnıdur meh-i bedr
Yüzi id oldı saçı Leyletü’l-Kadr

Beni geçmiş rakib ol yâra mutlak
Ana yüzi karası kahr ancak” (Çavuşoğlu, 1969: 94)

8.4. Muğbeçe

Meyhaneci çırağı, sakidir.

“Yidi Kulede ‘Âşıkına Tap Diyince İzâ İdici Bir Sanem-i Zibâdur

Biri bir muğ-beçedür âh o kâfir
Ezildüğümde okur küfri ezber

Leb-i cân-bahş ile hatt-ı mükerrem
Der-âgûş itdi sana İsiyi Meryem” (Çavuşoğlu, 1969:100)

8.5. Köçek/ Çengi

Def çalma, şarkı söyleme, göbek atma gibi oyunların pek çoğunu sergileyen kimsedir (Parlatır, 2009: 287). Osmanlı sosyal hayatı içinde dansın önemli unsurlarından olan köçek ve çengiler, gerek saray yaşamı içinde düğünler gibi

eğlencelerde, gerekse halk arasında meyhane ve kahvehanelerde toplumu eğlendirmeleri açısından çok önemlidir (Ersoy Çak, 2010: 83).

“Birinün namı *Küçek Çengi-zâde*
Bana ceng ü cefâ eyler ziyâde

Büküldi çeng-veş kaddüm gamında
Nazar kılmaz o kendü ‘âleminde

Güzellerle tolarsa cümle ‘âlem
Anun ben bir kılın dünyâya virmem” (Akkuş, 1987: 166)

8.6. Canbaz

Birden fazla anlamı bulunmaktadır. En yaygın anlamı ile akrobat ve at eğitmede usta, binici kişilere denir (Parlatır, 2009: 233).

“*Der-medh-i Edhem Bâli-i Cânbâz*

Birisi bir melîkdür adı Edhem
Dolupdur hasretinden cân u dil hem

Başumda müy-ı jülîdem gözün aç
Olupdur bir siyeh-reng edhemî-i tâc

İrersen vasla bulup şâh-ı bahtı
Yolında terk idersün tâc u bahtı” (Göre, 2015: 29)

8.7. Kalaycı

Bakır ve demir kaplara kalaydan bir satıh çekip beyazlatan kimse, kalay süren esnaftır (Parlatır, 2009: 824).

“Kalaycızâde birisi Hasandur
Velî ehl-i dile zülfi resendür

O sîm-endâma kim dirse büt-i Çin
Kalaylasun birez aklını miskîn” (Aydemir, 2001: 54).

SONUÇ

Türk edebiyatında bugüne kadar seksen beşten fazla şehrengiz tespit edilmiş ve incelenmiştir. Bu incelemelerde çoğu zaman bu tür eserlerin tarihi ve sosyolojik yönden önemi vurgulanmış olmakla birlikte sosyal yönleri hakkında toplu bir çalışma henüz yapılmamıştır. Daha önce divanların taranması suretiyle meslekler hakkında bazı çalışmalar yapılmış olmakla birlikte, ele alındığı şehrin güzellerinin mesleklerinin özellikle anlatıldığı şehrengizlerle ilgili böyle bir çalışma yapılmamıştı. Sunduğu malzeme açısından zengin olan 17 şehrengiz tespit edilmiş ve burada bahsi geçen yetmişe yakın meslek, örnekler verilerek bu çalışmada bir araya getirilmiştir.

İncelenen on yedi şehrengizde bahsi geçen meslekler dört ana başlığa ayrılmıştır:

- Devleti işleri ile ilgili mesleklerden *kâtip*, *beytü'l-mal emini*, *kadı*, *şehremini*, *kethüda* meslekleri tespit edilmiştir.
- Dini işlerle ilgili mesleklerden *müezzin*, *imam*, *hafız* ve *papaz* tespit edilmiştir
- Askeriye sınıfından olan mesleklerden *sipahi*, *yeniçeri*, *dizdar*, *çavuş*, *bölükbaşı*, *subaşı*, *silahdarlık* meslekleri tespit edilmiştir.
- Esnaf, zanaat ve sanatkârları içeren meslekler ise şehrengizlerin büyük bir kısmını kapsamaktadır. Bu yüzden bu meslekler de kendi içinde sekiz alt başlığa ayrılarak incelenmiştir:

1. Giyim-Tekstil Sanayi ile İlgili Meslekler: *kazzaz*, *çuhacılar*, *bezzaz*, *keçeçi*, *kirbasi*, *vale-füruş*, *terzi*, *bafende*, *takkeci*.
2. Hayvancılık ve Dercilik ile İlgili Meslekler: *kasap*, *debbağ*, *başmakçı*, *nalbant*, *tavukçu*, *muze-duz*, *serrac*, *katırcı*, *kürkçü*.
3. Gıda ile İlgili Meslekler: *ekmekçi*, *uncu*, *attar*, *manav*, *şekerci*, *bakkal*, *şerbetçi*, *yağcı*, *tuzcu*, *kebabçı*, *börekçi*, *simitçi*.
4. Günlük Hayat- Ev Eşyası Aletleri ile İlgili Meslekler: *ferraş*, *hallaç*, *bıçakçı/ kılıççı*, *aynacı*, *hurdacı/ pareci*.
5. İnşaat İşleri ile İlgili Meslekler: *nakkaş*, *dülger*, *demirci*.

6. Sağlık ve Temizlik ile İlgili Meslekler: berber, hamamcı, tellak, iğneci, kınacı, kurşun dökücü, sabuncu.
7. Ticaret ile İlgili Meslekler: sarraf, zer-ger/ kuyumcu, sim-keşdir.
8. Diğer Meslekler: mücellid, kahveci, mürekkepçi, muğbeçe, köçek, canbaz, kalaycı.

Şehrengizlerde bahsedilen güzeller incelenirken onların Divan şiirinin klasik güzel anlayışı ile değerlendirildiği dikkat çeker. İsimlerinden yalnızca erkek olduğu anlaşılan bu güzeller ideal güzelin özellikleri ile anlatılır. Cinsiyet bakımından bir fark bu tasvirlerde sezilmez. Bu güzeller isimleri ve meslekleriyle ilgili kelimeler ile anlatılır ve o mesleği yapan tarihi bir şahsiyet varsa ona da atıfta bulunulur.

Çalışmalarımız sırasında yaptığımız önemli tespitlerden birisi şehrin erkek güzellerinin genellikle, soyadı gibi ayırt edici bir unsur bulunmadığı için, babalarının meslekleri ve kendi meslekleri ile anlatılmasıydı. *Azizi'nin İstanbul Şehrengizi*'nde olduğu gibi, kadınlar hakkında yazılmış bir şehrengizde dahi şehrin güzel hanımları babalarının meslekleri ile anlatılmıştır. Ayrıca çoğu güzelin sadece babasının mesleği ile verilmesi, bu güzellerin henüz bir mesleklerinin olmadığını ya da mesleklerinin bilinmediği kanaatini uyandırmaktadır.

Burada incelenen mesleklerde devletin önemli kademelerinden sokak esnafına kadar her zümreden kişiye rastlanılmıştır. Eserlerde bahsedilen mesleklerin sayısal değerleri incelendiğinde ise şehrin ekonomik yapısına uygunluğu dikkat çekicidir. Bursa'dan bahseden şairlerin ipekçilik ya da hamamcılık gibi mesleklerden daha çok bahsetmeleri veya İstanbul şehrengizlerinde askeri meslekler ve devlet ile alakalı mesleklerin sayısındaki çokluk eserlerin gerçeğe uygunluğu konusunda da önemli ipuçları sunmuştur. Bunun dışında canbazlık, köçeklik ya da kurşun dökücülüğü gibi mesleklere çok az rastlanılmıştır.

Şüphesiz bu çalışmalar ile birlikte Divan edebiyatı hakkında gittikçe azalmakla birlikte hâlen karşımıza çıkan “saray edebiyatı” ve “yüksek zümre edebiyatı” gibi yanlış söylemler bu çalışma ile bir kez daha yıkılmıştır. Seksen beşten fazlaca eserin bu kadar sosyal hayatla iç içe ve mahalli olması bu söylemlerin yanlış olduğunun kabul edilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

KAYNAKÇA

AFYONCU, Erhan. (2009). “*Sipahi*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXXVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul s. 256-258.

AFYONCU, Erhan, AHISHALI, Recep (2002). “*Katip*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi C: XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul s. 53-55.

AKKUŞ, Metin (1987). *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Bursa Şehr-engizleri*, Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi: Erzurum.

AKYILDIZ, Ali (2010). “*Şehremini*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 459-461.

ARITAN, Ahmet Sami (1993) “*Ciltçilik*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: VII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 551-557.

ATAR, Fahrettin (2001), “*Kadı*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul s. 66-69.

ATİK GÜRBÜZ, İncinur (2012). “*Divan Şiirinin Sevimli Yüzleri Osmanlı Şiirinde Berberler*”, Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3 Summer p. 233-255.

AYDEMİR, Yaşar (2001). “*Hâdi'nin Saray Şehrengizi*”, İlmî Araştırmalar, S. 12, s. 31-56.

BEYDİLLİ, Kemal. (2000). “*İmam*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 181-186.

BOZKURT, Nebi (1997). “*Hafız*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 74-78.

BOZKURT, Nebi (2009). “*Sarı*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXXVI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 152-154.

CANATAR, Mehmet (2002). “*Kethüda*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 332-334.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (1969). “*Taşlıcalı Dukakin-zade Yahya Bey'in İstanbul Şehrengizi*” İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C: XVII, s. 73-108.

ÇETİNKAYA, Ülkü (2014). “Bir Kadın Şehrengizi: Azizi'nin İstanbul Şehrengizi” Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C: 54, S. 1 s. 229-268.

ÇIBLAK, Nilgün (2004). “Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, Türük Bilimi Araştırmaları, S. 15, s. 103-125.

DENİŞ, Halil Emre (2011). “Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Kahvehaneler: Sosyal ve Siyasal Yaşamın İncelenmesi”, Akademik Bakış Dergisi, S.27, Kasım-Aralık, s. 1-16.

DİYARBAKIRLIOĞLU, Mehmet Ali (2010). *Kaybolan Meslekler ve Son Ustalar*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

EDİZ, İsmail (2008). “Osmanlı'dan Cumhuriyetin İlk Yıllarına Kahvehaneler ve Sosyal Değişim”, Sakarya Üniversitesi Fen- Edebiyat Dergisi, Vol: 10, S. 8, s. 179-189.

EMECEN, Feridun M.; ŞAHİN, İlhan (1988). “XV. Asrın İkinciYarısında Tokat Esnaftı”, Osmanlı Araştırmaları VII-VIII, s. 287-308

ERDAL, Gültekin (2018). “Bursa Bıçağının Tipolojisi”, Türük Uluslararası Dil ve Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, Yıl 6, S.12, s. 300-314.

ERKAL, Mehmet (1992). “Beytülma”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C:VI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul s.90-94.

ERSOY ÇAK, Şeyma (2010). “Osmanlı Eğlence Hayatında Dans Unsurları Olarak Köçekler, Çengiler”, Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 3(5) s. 82-95.

ERTUĞRUL, Alidost (2009). “Hamam Yapıları ve Literatürü”, Türkiyat Araştırmaları Literatür Dergisi, C. 7, S. 13, s. 241-266.

ERÜNSAL, İsmail E (2007). “Osmanlılarda Sahhaflık ve Sahhaflar Hakkında Yeni Bazı belge ve Bilgiler”, Osmanlı Araştırmaları XXIX, s. 99-146.

GÖRE, Zehra (2015). “Kerimî'nin Edirne Şehrengizi”, Osmanlı Mirasları Araştırmaları Dergisi (OMAD), C: 2, S. 3, s. 17-41.

GÖRE, Zehra (2015). “Za'fi-i Gülşeni'nin Moton Şehrengizi”, Osmanlı Mirasları Araştırmaları Dergisi (OMAD), C: 2, S.4, s. 41-57.

GÜLHAN, Abdülkerim (2012). “Şehrengiz Türü ve Ravzî'nin Edincik Şehrengizleri”, Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume: 7/2, Spring p. 515-545.

- GÜRKAN, Salime Leyla (2008). “*Ruhban*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul s. 204- 205.
- İNALCIK, Halil (2000). “*İpek*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul s. 362-365.
- KANDEMİR, Mehmet Yaşar (1997). “*Hafız*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XV, Diyanet Vakfı Yayıncılık, s. 78-80.
- KAPLAN, Yunus (2016). “*Lebibî ve Eyüp Şehrengiz*”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED), S. 56, s. 1063-1076.
- KARACA, Elif Gizem; ŞAR, Sevgi (2016). “*Geçmişten Günümüze Kına*”, Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, C.6, s. 30-37.
- KARASOY, Yakup. YAVUZ, Orhan (2006). “*Nüvisî ve Şehrengiz-i İstanbul’u*”, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 20 Güz , s. 1-20.
- KAYA, Bayram Ali (2010). “*Şehrengiz*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul s. 461-462.
- KOÇU, Reşat Ekrem (2015). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, İstanbul: Doğan Kitap.
- KÖSE, Metin Ziya (2016). “*Galata’da Ermeni Sarraflar ve Kredi İlişkileri (1700-1720)*”, Tarih Dergisi, S.64, s. 73-99.
- KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri (2002). “*Katip*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul s. 53-55.
- KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri (2006). “*Müezzin*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 491-496
- LEVEND, Agâh Sırrı (1958). *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları.
- MENGİ, Mine (1995). *Mesihî Divanı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- MERÇİL, Erdoğan (2000). *Türkiye Selçuklularında Meslekler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ORTAYLI, İlber (2001). “*Kadı*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 69-73.
- ÖZCAN, Ümit N (2017). “*Anadolu’da Türk Demircilik Sanatı ve Bitlis’in Demirciliği*”, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 6, S. 2, s. 263-292.

ÖZDOĞAN, Yahya ve IŞIK, Nermin (2007). “Geleneksel Türk Mutfağında Şerbet”, 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, s. 1059-1077.

PARLATIR, İsmail (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi.

SAMANCI, Özge (2008). “İmparatorluğun Son döneminde İstanbul Mutfak Kültürü”, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, www.obarsiv.com.

SÜSLÜ, Özden; URFALIOĞLU, Nur (2012). “Bir Osmanlı El Yazmasına Göre XVI. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nda Meslekler”, 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler, C.6, s. 2865-2878.

TEKİN, Zeki (1994). “Der”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: IX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 176-178.

TEZ, Zeki (2016). *Meslekler Tarihi Eskiçağdan Günümüze Zanaatsal ve Sanatsal Uğraşlar*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

TEZCAN, Nuran (2001). “Güzele Bir Şehrengiz’den Bakış”, Türkoloji Dergisi, nr XI. C. I, s. 161-194.

TIĞLI, Fatih (2005). “Klasik Türk Edebiyatında Şehrengizler ve Cami’inin Manisa Şehrengizi”, Celal Bayar Şehri Bilgi Şöleni, s. 230-248.

TURAN, Lokman (2011). “Defter-zade Ahmed Cemalî’nin Siroz Şehrengizi”, Osmanlı Araştırmaları XXXVII, s. 49-76.

ÜNER, Harun (2010). “Osmanlı’da Kahve/Kahvehane Kültürü ve Salihli’den Bir Kahvehane Örneği “Himaye-i Etfal”, Sanat Tarihi Dergisi, S.XIX/2, Ekim, s. 1-26.

YAZAR, İlyas (2007). “Dürri’nin Şehrengizinden Gümülcine’ye Bakış”, Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları Osman Nedim Tuna Armağanı, Volume: 2/2, Spring, s. 770-789.

ZEREN, M. Ebru; SAZAK, Gözde (2011). “Osmanlı Minyatürlerinde Kasaplık”, Acta Turcica, Yıl III, S. 2, Temmuz, s. 53-78.